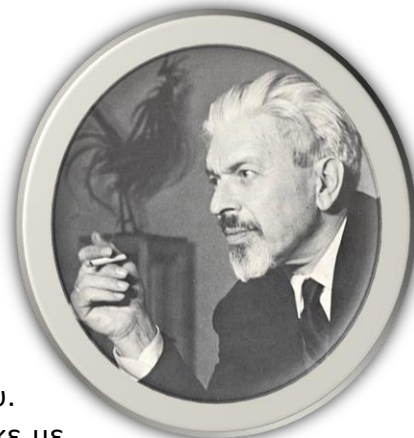

Ανδρέας Εμπειρικός

Βιογραφία

Ο **Ανδρέας Εμπειρικός** (1901 - 1975) ήταν Έλληνας ποιητής, πεζογράφος, φωτογράφος και ψυχαναλυτής. Γεννημένος στη Μπραΐλα της Ρουμανίας, εγκαταστάθηκε στην Ελλάδα το 1902 και αργότερα παρακολούθησε μαθήματα φιλοσοφίας και αγγλικής φιλολογίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και στο King's College του Λονδίνου.

Την περίοδο 1926-1931 έζησε στο Παρίσι, όπου συνδέθηκε με τον κύκλο των υπερρεαλιστών και ασχολήθηκε ενεργά με την ψυχανάλυση, κοντά στον ιδρυτή της Ψυχαναλυτικής Εταιρείας του Παρισιού, Ρενέ Λαφόργκ. Το 1931 εγκαταστάθηκε οριστικά στην Ελλάδα, πραγματοποιώντας την πρώτη εμφάνισή του στα ελληνικά γράμματα το 1935.

Ως λογοτέχνης ανήκει στη Γενιά του '30 και αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους εκπροσώπους του ελληνικού υπερρεαλισμού. Ο Εμπειρικός υπήρξε εισηγητής του υπερρεαλισμού στην Ελλάδα, καθώς και ο πρώτος που άσκησε την ψυχανάλυση στον ελληνικό χώρο, ασκώντας την ψυχαναλυτική πρακτική κατά την περίοδο 1935-1951. Χαρακτηρίζεται ως ένας από τους κατεξοχήν «οραματιστές ποιητές», κατέχοντας περίοπτη θέση στον ελληνικό λογοτεχνικό κανόνα, παρά τη δυσπιστία με την οποία αντιμετωπίστηκε αρχικά το έργο του. Από το σύνολο του έργου του ξεχωρίζει η πρώτη ποιητική συλλογή του, με τίτλο *Υψικάμινος*, ως το πρώτο αμιγώς υπερρεαλιστικό κείμενο στην Ελλάδα, ενώ ανάμεσα στα πεζά έργα του διακρίνεται το τολμηρό ερωτογράφημα *Ο Μέγας Ανατολικός*, που προκάλεσε αντιδράσεις για την ελευθεροστομία και το ερωτικό περιεχόμενό του. Σημαντικό τμήμα του έργου του εκδόθηκε μετά τον θάνατό του.

Έργο

Λογοτεχνία

Η εμφάνιση του Εμπειρικού στα ελληνικά γράμματα έγινε το 1935, με την έκδοση της πρώτης ποιητικής συλλογής του, *Υψικάμινος*, η οποία κυκλοφόρησε σε διακόσια πενήντα αντίτυπα που εξαντλήθηκαν. Κατά τον ίδιο, το ενδιαφέρον του αναγνωστικού κοινού προκλήθηκε διότι το έργο θεωρήθηκε «σκανδαλώδες, γραμμένα από έναν παράφρονα». Η *Υψικάμινος* έχει χαρακτηριστεί ως το πρώτο δημοσιευμένο υπερρεαλιστικό ποιητικό κείμενο στην Ελλάδα, το οποίο αντιπροσωπεύει την κατεξοχήν «λυρική» περίοδο του Εμπειρικού. Κατά τον ίδιο τον Εμπειρικό υπήρξε η πρώτη πραγματική εκδήλωση και πράξη του υπερρεαλισμού στην Ελλάδα. Η συλλογή περιέχει 63 πεζόμορφα ποιήματα, μικρής έκτασης και χαρακτηρίζεται από την ιδιοτυπία της γλώσσας του Εμπειρικού, με λόγιους τύπους και σχηματισμούς. Η δεύτερη ποιητική συλλογή του, *Ενδοχώρα*, εκδόθηκε δέκα

χρόνια αργότερα, αν και η έκδοσή της είχε αναγγελθεί από το 1937. Περιέχει 112 ποιήματα, γραμμένα την περίοδο 1934-7 και χαρακτηρίζεται από εμφανείς διαφορές σε σύγκριση με την *Υψικάμινο*, τόσο στη μορφή των ποιημάτων όσο και στη «λογικότερη» χρήση της γλώσσας και τη συνακόλουθη θεματική τους καθαρότητα. Χαρακτηρίζεται ακόμα ως έργο στο οποίο επιχειρείται η σύζευξη του υπερρεαλισμού με την ελληνική λαϊκή παράδοση. Σε αντίθεση με την *Υψικάμινο* που αντιμετωπίστηκε με ειρωνεία και χλευασμό από τους περισσότερους κριτικούς, η *Ενδοχώρα* επαινέθηκε και υπήρξε δημοφιλέστερη, ωστόσο και οι δύο συλλογές άσκησαν αποφασιστική επίδραση σε σύγχρονους λογοτέχνες, κυρίως στον Οδυσσέα Ελύτη, στον Νικόλαο Κάλα, στον Νίκο Γκάτσο και στον Νίκο Εγγονόπουλο.

Ψυχανάλυση

Ο Ανδρέας Εμπειρικός υπήρξε ο πρώτος Έλληνας ψυχαναλυτής, που εξάσκησε την ψυχανάλυση κατά την περίοδο 1935-50, σε μία εποχή απαξίας της εκ μέρους της ελληνικής διανόησης. Υπήρξε επίσης ο πρώτος Έλληνας ψυχαναλυτής που αναγνωρίστηκε από τη Γαλλική Ψυχαναλυτική Εταιρεία, και κατ' επέκταση από την Διεθνή Ψυχαναλυτική Ένωση, ως «διδάσκων ψυχαναλυτής». Μαζί με τον ψυχαναλυτή και ιδρυτή της ισπανόφωνης υπερρεαλιστικής ομάδας, Άλντο Πελεγκρίνι (1903-73), αποτελούν μοναδικές περιπτώσεις εισηγητών της ψυχανάλυσης και υπερρεαλιστικών ομάδων ταυτόχρονα.

Κριτική και αποτίμηση

Ο Εμπειρικός, όπως και συνολικά ο ελληνικός υπερρεαλισμός, αντιμετώπισε για μεγάλο χρονικό διάστημα, ειδικότερα τη δεκαετία 1935-45, σκληρή κριτική, συχνά στα όρια του χλευασμού. Η έκδοση της *Υψικάμινο* συνοδεύτηκε από σύντομες αναφορές στον τύπο της εποχής, πολλές από τις οποίες βρίσκονταν στα όρια της ειρωνείας. Ο Στρατής Μυριβήλης, στην πρώτη παρουσίαση του βιβλίου, το περιέγραψε ως εύθυμο και πολύτιμο βιβλίο τέρψεως για οικογενειακές συναναστροφές, ενώ αργότερα υπήρξε περισσότερο ειρωνικός στην κριτική του. Μέσα από την *Υψικάμινο*, ο Κώστας Ουράνης αναγνώρισε στο πρόσωπο του Εμπειρικού τον «πρώτο και μοναδικό αντιπρόσωπο του συρρεαλισμού στην Ελλάδα», αναγνωρίζοντας όμως στο έργο του, την «παγερή λαμπρότητα του στείρου και του ανωφελούς». Ένα χρόνο αργότερα, ο Κ. Μπασιάς αναφέρθηκε στο «μοναδικό λεκτικό πλούτο» και κάποια «φραστική μυστικότητα» του έργου». Συνολικά, η *Υψικάμινο* αντιμετωπίστηκε λιγότερο ως ποιητικό γεγονός και περισσότερο ως παραδοξολογία που παραμελήθηκε και σχεδόν χλευάστηκε. Ο ίδιος ο Εμπειρικός, στο κριτικό του κείμενο *Νικόλαος Εγγονόπουλος ή το θαύμα του Ελμπασάν* εκφράστηκε αρνητικά απέναντι στους κριτικούς, ομολογώντας πως δεν έτρεφε συμπάθεια απέναντί τους. Μεγάλο μέρος της πρώιμης κριτικής που του ασκήθηκε ήταν συνυφασμένη με την αμήχανη και επιφυλακτική στάση απέναντι στο ίδιο το κίνημα του υπερρεαλισμού. Ο Εμπειρικός σχολίασε τη στάση αυτή, αναφερόμενος το 1939 σε επιφυλάξεις «χαρακτηριστικές της λιποψυχίας των κριτικών για όσα αποτελούν τη σπονδυλική στήλη και την ουσία της

[υπερρεαλιστικής] θεωρίας», θεωρώντας πως οι περισσότεροι δεν κατανόησαν το αυξανόμενο ενδιαφέρον για τον υπερρεαλισμό.

Η γλώσσα της ποιητικής του Εμπειρικού αποτέλεσε επίσης στοιχείο κριτικής ανάλυσης. Ο ίδιος αναφερόταν στη χρήση της καθαρεύουσας ως μία φυσική συνέπεια της εκπαίδευσής του, θεωρώντας τα εκφραστικά του μέσα στη δημοτική ως ακαδημαϊκά και «ψεύτικα». Κατά τον Ελύτη, η καθαρεύουσα προσφερόταν ως μέσο που τον διευκόλυνε να συμπαραθέτει εκφραστικούς τύπους διαφορετικών στρωμάτων και προελεύσεων. Σύμφωνα με τον Γκυ Σωνιέ, η φωνητική και η μορφολογία του Εμπειρικού είναι πολύ συχνά λόγιες, ωστόσο η βάση της σύνταξής του είναι σαφώς δημοτική. Η λεξιπλαστική ικανότητά του έχει επίσης τονιστεί, ειδικότερα η τάση του να χρησιμοποιεί δημοτικές καταλήξεις σε λόγιες λέξεις, πλάθοντας επίσης λόγιες λέξεις πάνω σε λαϊκές ρίζες ή ακόμα και βωμολοχίες. Η «μεικτή» γλώσσα του Εμπειρικού επιτρέπει κατά συνέπεια την αξιοποίηση του πλούτου της νεοελληνικής γλώσσας, πέραν των ορίων δημοτικής και καθαρεύουσας, θέτοντας στην υπηρεσία της εκφραστικότητας την ελεύθερη χρήση όλων των δυνατοτήτων της. Όπως σημειώνει ο Δ. Ν. Μαρωνίτης, η επιλεκτική καθαρεύουσα του Εμπειρικού κατοχυρώνει τον κηρυγματικό τόνο των ποιημάτων του, καθώς του προσφέρει άφθονα τεχνήματα ρητορικής πειθούς, έτσι ώστε ο ιδεολογικός οίστρος του ποιητή να μεταφράζεται σε γλωσσικό οίστρο.

Εργογραφία

Ποίηση

- *Υψικάμινος* (1935)
- *Ενδοχώρα* (1945)
- *Γραπτά ή Προσωπική Μυθολογία* (1960)
- *Οκτάνα* (1980)
- *Αι Γενεαί πάσαι ή Η σήμερον ως αύριον και ως χθες* (1984)
- *Ες Ες Ες Ερ Ρωσσία* (1995)

Πεζά

- *Αργώ ή Πλους αεροστάτου* (1980)
- *Ο Μέγας Ανατολικός* (1990-92)
- *Ζεμφύρα ή Το μυστικό της Πασιφάης* (1998)
- *Νικόλαος Εγγονόπουλος ή το θαύμα του Ελμπασάν και του Βοσπόρου, διάλεξη για τον Νίκο Εγγονόπουλο* (1999)

Ανδρέας Εμπειρικός, τρία αποσπάσματα

Λίγα κοσμήματα στη χλόη. Λίγα διαμάντια στο σκοτάδι.
Μα η πεταλούδα που νύκτωρ εγεννήθη μάς αναγγέλλει την
αυγή, σφαδάνουσα στο ράμφος της πρωίας.

Η ποίηση είναι ανάπτυξι στίλβοντος ποδηλάτου. Μέσα της
όλοι μεγαλώνουμε. Οι δρόμοι είναι λευκοί. Τ' άνθη μιλούν.
Από τα πέταλά τους αναδύονται συχνά μικρούτσικες
παιδίσκες.

Η εκδρομή αυτή δεν έχει τέλος.

Είναι τα βλέφαρά μου διάφανες αυλαίες
'Όταν τα ανοίγω βλέπω εμπρός μου ό,τι κι' αν τύχει
'Όταν τα κλείνω βλέπω εμπρός μου ό,τι ποθώ.

